

Jaroslav Nádeníček

Pronásledování tajných evangelíků na Kloboucku

Neúspěšné stavovské povstání ukončené porážkou na Bílé hoře vedlo k následné rekatolizaci obyvatel v českých zemích. V první etapě se vládnoucí Habsburkové rozhodli vypořádat s předáky povstání a nekatolickou šlechtou. Vydané patenty zakazovaly nekatolíkům vyznávat jejich víru, šlechticům pak buďto přestoupit k víře katolické, nebo do šesti měsíců opustit zemi. Výsledkem byly jednak hromadné přestupy k římské církvi, jednak značná emigrace šlechty a intelektuálů do ciziny. Snadněji se dařilo navracet pobloudilé kacíře do lůna církve pravé ve městech, na venkově byl postup rekatolizace pomalejší. Utláčovaný poddaný lid zatěžovaný stále zvyšovanými robotami, hledal úlevu ve výkladu Písma svatého. Scházeli se na tajných schůzkách v lesích, na samotách, ve mlýnech, ve stodolách, za přítomnosti putujících kazatelů. Tito přicházeli mezi souvěrce v přestrojení za slovné podomní obchodníky, hlavně ze Slezska a podhůří východních Čech. Při kázání říkava božho a přijímání pod obojí utvrzovali přítomné ve víře jejich otců. Rekatolizace však pokračovala stále tvrději, za přímé účasti kněží a různých církevních řádů, hlavně pak jezuitů. Přesvědčovací metody prováděné násilím donutily sice mnohé k přijetí katolické víry, ale někteří byli tak zatvrzelí a pevní ve své víře, že se kacířství nezdrekli. Obsáhle písemné materiály uložené v MZA Brno, dokumentují o krutém pronásledování a vyslýchání tajných evangelíků na Kloboucku.

Bývalý slavkovský žid Stolz prozradil, že mnozí obyvatelé z Borkovan, Morkůvek a Šaratic jsou tajnými luterány, čtou zakázané knihy, které si u něho nechávají vázat a tajně se shromažďují. Jako podezřelý z kacířství se jmenují roku 1754 obce Klobouky, Borkovany, Hostěrádky, Bošovice, Těšany, Šaratice a další. Tento rok přinesl velmi kruté pronásledování tajným evangelíkům borkovanským. Při vizitaci židlochovického děkana Jana Krátkého vyšlo najevo, že v Borkovanech jsou četní přívrženci protestantismu. Čtou kacířské knihy, konají nedovolené schůzky za řízení Pavla Hájka v Těšanech u Štěpána Vrány, tamního ovčáka. Kacíři byli zatčeni, když je prve farář borkovanský Benedikt Královecký vyzval, aby vydali kacířské knihy. Zatčen byl a před rychtářským soudem v Brně vyslýchán také Petr Gazda, 53 letý kovář a dělník borkovanský.

Farář Královecký se ptal Gazdy, zda má kacířskou knihu a zda i v jiných vesnicích jsou tací lidé jako on, to jest kacíři. Gazda odpověděl, že toho neví, dostal 80 ran. Potom byl tázán, zda v pátek jí maso, odpověděl že ani ve velké svátky nemá masa, neřkuli v pátek. Na otázku, zda chodí do Uher ke zpovědi, odpověděl, že sotva byl z Borkovan na 4 míle cesty. Byl potom položen do trdlice a měl být bit. Sám šafář kloboucký mu řekl, aby přisvědčil ke všemu, po čem se jej budou ptát, ať jest to pravda čili nic. Farář se otázal, zda chodí Gazda do Uher do Sobotiště na protestantské služby Boží. Gazda přiznal, že tak činí a že má náboženské schůzky ve svém bytě. Před soudem v Brně však popřel, že by v Uhrách byl, a tvrdil, že byl k svým výpovědím farářem donucen, protože se mu hrozilo, že dostane 300 ran. Sám šafář prý řekl: Milí lidé, již raději povězte, že jste luteráni, abyste nebyli bití. Spolu s Gazdou byli z Borkovan bití Jura Svoboda, Jan Šebesta, Jiří Morava, Stanislav Mlčoch a Josef Nádeníček. Stanislav Mlčoch dostal 100 ran v trdlici a potom mu byla vřelá voda vylita na kožené kalhoty aby rozmokly, opět byl položen na trdlici a bylo mu vysázeno dalších 100 ran. Mlčoch byl tak utýrán, že po dvě noci po rukou a nohou po zemi lezl a ukrutně křičel od samé bolesti. Josef Nádeníček dostal 600 ran a od bití nemohl jít, museli jej vésti pod pažďím. Výsledek vyšetřování a trestů během procesu proti evangelíkům borkovanským byl ten, že Nádeníček, Mlčoch, Morava, Jakub a Adam Drška prohlásili, že litují svého kacířství a přešli si být přijati do lůna církve pravé, ale Petr Gazda prý trvá na kacířství.

Nejen kruté výslechy, ale i věznění na Špilberku museli někteří podstoupit, a přece se nevzdali své víry. Několik jich dokonce před neustálým pronásledováním uprchlo do ciziny. Tak Eliáš Šebesta z Klobouk byl kvůli náboženství svého otce odveden na vojnu, ale utekl do Uher, kde pobýval 25 let. Matouš Pondělka z Morkůvek byl v Uhrách 15

roků. Z Borkovan uprchli do Uher Pavel Hájek i se synem Martinem a v r. 1775 mu vrchnost zabavila veškerý majetek. V roce 1764 po věznění na Špilberku uprchl Stanislav Mlčoch se synem Josefem a také Josef Nádeníček se synem Tomášem, také jim byl zabaven majetek. V té době vznikla známá prúpovídka: „V Borkovanech na kopečku huvázale hancekrista hu puténke hu hucha ha von se jim hucápluvál ha hutekl do lesa“. Pavel Hájek a Stanislav Mlčoch v Uhrách zemřeli, ostatní se po vydání Tolerančního patentu vrátili do Borkovan.

Mezi kacíři v té době mimo jiné jsou uváděni v Kloboukách Severin Šebesta, Jakub Sírny, Libor Dobřecký, Matouš Hájek, Pavel Hájek, Šimon Ročný, Jan Krupička, Maxl Pilát, Pavel Matula, Vít Zemánek, Jan Huták, Augustin Krátký, v Nikolčicích: Jan Hajda, Tobiáš Rojka, v Němčičkách: rychtář Karel Vojtík, purkmistr Martin Čermák.

Postupem času pronásledování nekatolíků poněkud polevilo, a to z několika důvodů. Jednak výsledky donucovacích výslechů neodpovídaly vynaloženému úsilí (vyšetřovaní sice většinou přiznávali svoje pobloudění, ale stejně zůstávali při staré víře) a mimo to se na vrchnostenských kancelářích objevovalo množství žádostí o povolení k vystěhovávání. Pokud bylo vystěhovávání povoleno, ztrácela vrchnost poddanskou pracovní sílu/ z Nosislavi povoleno vystěhovávání 8 rodinám, celkem 37 lidí do Uher na tehdejší Slovensko /, kde povolení nedostali, docházelo k náboženským nepokojům. Teprve Toleranční patent vydaný císařem Josefem II. v říjnu 1781 částečně odstranil náboženskou nesvobodu a zrušil poddanství. Dokonce podle guberniálního dekretu mělo dojít k nápravě křivd spáchaných na emigrantech a osobách pronásledovaných kvůli náboženství. Za tento čin si získal mezi prostým lidem Josef II. největší oblibu ze všech habsburských panovníků. Jiné však bylo hodnocení od vysokého kléru a katolického kněžstva, zklamaného a roztrpčeného jednáním císařovým.

Svůj nárok na restituce podali také borkovanští emigranti Mlčoch a Hájek. Jako oprávnění dědicové žádali o vrácení zabaveného majetku, ale k vyrovnání došlo až v r. 1784. Po konfiskaci byl totiž majetek prodán a zaknihován novým vlastníkem a názory úředníků v pohledu na oprávněnost restituce byly různé. Také obec borkovanská byla proti navrácení majetku, neboť za prodané vinohrady získala peníze, a proto chtěla zabránit restitucím následujícím dopisem:

„My starosta, rychtář a přisežní, potvrzujeme za celou obec a vyznáváme tímto řádně před každým zvlášť a žádáme spravedlnost k osobám Paula Hájka a Stanislava Mlčocha z naší obce Borkovan. První z nich třikrát, druhý pak dvakrát od pravé a jediné své katolické víry odpadli. Jak také dále potvrzujeme, že potom titíž vyznání víry v kostele stále odkládali a opětovně od náboženství odpadali. Odsouzený Pavel Hájek byl ze Špilberku propuštěn, uprchl do Uher kde zemřel, Stanislav Mlčoch měl být souzen, ale uprchl také do Uher a tam zemřel. Že tak a ne jinak jsme poctivě a s upřímnou přísahou a svými podpisy a pečeti obce potvrdili“.

V Borkovanech 26. ledna 1784

*Pavel Baulnka - purkmistr
Josef Kočárek - rychtář*

Konečné vyrovnání bylo následující: majetek jim vrácen nebyl, ale byli odškodněni finančně. Martin Hájek obdržel za zabavené obilí, dobytek, vinohrady a úroky za 28 roků celkem 481 rýnských 48 krejcarů. Josef Mlčoch za zabavené vinohrady a úroky za 17 roků 90 rýnských 43 krejcarů. Po jejich souhlasu to bylo potvrzeno v „Hor. Kloboucích“ 12. srpna 1784.

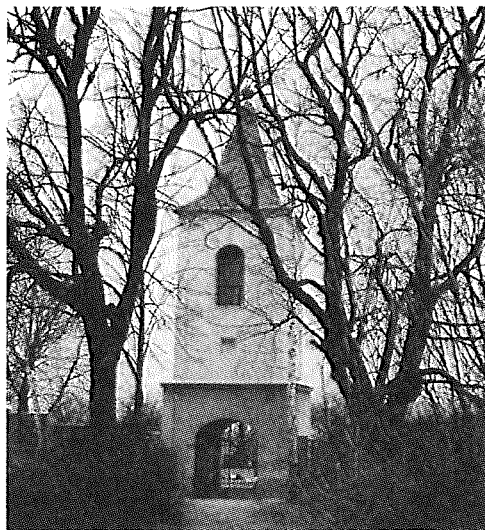
Odškodnění postižených bylo provedeno v době, kdy církevní panství končilo, neboť dekretem císaře Josefa II. byl r. 1784 klášter zábrdovický, kam patřili i borkovanští poddaní zrušen. Panství připadlo náboženskému fondu, ale robotu sužovala venkovský lid i nadále. Určitá náboženská svoboda byla sice tolerována, ale trvalo ještě mnoho let než nastala úplná rovnoprávnost. Jako příklad nenávisti, lidské zloby a závisti podporované z kazatelny jsou události z té doby v Kobylí. Po vydání Tolerančního patentu se v Kobylí přihlásilo k evangelickému náboženství 10 rodin. Původcem byl Tomáš Frolich, rodák z nedalekých Morkůvek, který si koupil v Kobylí pole a domek. Obec Kobylská jej

vykázala z obce z odůvodněním, že nejen sám setrvává v kalvinském bludu, ale i druhé k němu svádí. Listina k jeho vypovězení zní: „My, purkmistr, rychtář a celý ouředník a celá dědina Kobylí tímto vyznáváme, že v naší dědině Kobylí následující obyvatelé, totiž Jan Nálezny podsedník, Václav Štávik podsedník, Viktor Dobrovolný podsedník, Jiří Dočkal čtrvtník, Jan Hryzelka čtrvtník, Martin Brabec čtrvtník, Tomáš Frolich podsedník, Matěj Kamenický čtrvtník, Martin Nedomler hofer a Běta Abrlka vdova stará, kteří ve víře podezřelí jsouce až dosavade svůj blud soukromě drželi, víc jiných ve víře kazili a sváděli, z té příčiny, poněvadž jsme chtěli v tom prostředek učinit a od zkažení jiných ještě dobrých křesťanů zachovati, tehdy jak jsme se v celé obci uradili, tak jsme toho největšího svoditele Tomáše Frolicha z naší obce do jeho vlasti totiž do Morkůvek propustili a vykážali a skrze to odloučení toho nadřečeného Frolicha druhých tak daleko přivedli, že druzí všichni /krom Matěje Kamenického a Martina Nedomlela, kteří od té reformátorské víry odstoupiti nechtějí a povídají, že oni v ni zrozeni jsou /svůj blud zanechati a k samospasitelné katolické křesťanské víře se navrátiti dobrovolně chtějí. Při tom u přítomnosti všech zdejších ouředníků a našeho duchovního pastýře oznámili, že vyznání víry v kostele učiniti a zase za dobré katolíky se vyznati veřejně umínili a svolují. Což podpisem našich jmen a obecní pečeti k lepší toho důvěrnosti potvrzujeme. Jenž se stalo v Kobylí dne 18. října 1781, Jiřík Jindra purkmistr“.

Nejen Frolich, ale také Kamenický a Nedomlel byli z obce vypovězeni, Frolich se odvolal, spor šel až ke dvorské kanceláři a ta rozhodla v jeho prospěch. Gubernium pak nařídilo vrchnostenskému úřadu, aby byl Frolich ihned uveden ve svůj majetek, ale aby druhých k odpadnutí od víry katolické nesváděl.

Ještě po uplynutí 75 let po vydání Tolerančního patentu, zjišťujeme nadřazenost katolické církve a farářů. Když 2. října 1856 zemřelo Josefu Bavlnkovi v Borkovanech dítě, šel požádat katolického faráře o zvonění při pohřbu. Farář Josef Foltys však odvětil, že borkovanskí evangelíci snad vědí, že se katolickými zvony nesmí zvonit při evangelických obřadech. Od pradávna byla v Borkovanech zvonice, na níž zvony sloužily veškerému obyvatelstvu. Při náboženských obřadech se kterékoli konfesi s nimi zvonilo, zvláště při pohřbech. Zvoníkem byl obecní sluha, nikdy se za zvonění neplatilo. Tímto farářovým zákazem byli velmi překvapeni, a proto se obrátili písemně na obecní úřad v Borkovanech s dotazem zda jsou zvony majetkem obecním nebo ne. Jelikož je odpověď neuspokojila, obrátili se 24.12.1856 na okresní úřad s prosbou o vyslání komise do Borkovan, za účelem zjištění celé věci. Z úřadu přišla odpověď, že podle nejnovějšího císařského nařízení nemá se již pro více konfesí zvonit společnými zvony a že evangelíci dostali povolení zřídit si vlastní zvony. Obec borkovanská projevila o-chotu přispět na zvony nějakou částkou, a tak byl evangelický presbyter Martin Brychta z Borkovan pověřen zajištěním zvonů. Ten se obrátil na továrnu v Bochumi ve Vestválsku, kde objednal dva zvony pro Borkovany a jeden pro Bošovice. Již 23. srpna 1857 byly zvony Borkovanské jako první evangelické zvony na Moravě odevzdány svému účelu. Slavnost byla spojena s otevřením hřbitova a věže v Borkovanech.

Náboženská svoboda přiznaná obyvatelům monarchie Tolerančním patentem byla velmi omezena konkordátem. Katolická církev se zmocnila nadvlády nad školstvím a kulturním životem v Čechách, na Moravě a v celém Rakousku. Farář byl rozhodujícím

Evangelická hřbitovní věž v Borkovanech

a nejvyšším činitelem ve škole, učitelé mu byli podřízeni a svoje vyučovací schopnosti mu museli dokazovat spolu se svými žáky při veřejných zkouškách. Největší důraz byl při tom kladen na náboženství. Všeobecná vzdělanost velmi poklesla, následkem čehož ztratila katolická církev nad školstvím svoji moc a konkordát byl v r. 1870 zrušen. Tím skončilo její výsadní postavení i na Kloboucku.

Prameny a literatura

Moravský zemský archiv Brno, fond R 11

Bednář, F., 1913: Dějiny evangelického reformovaného sboru v Kloboukách u Brna, Hodonín